

Erfgoed om te vieren

Hoe heemkunde de toekomst van feesten en vieringen kan helpen verzekeren

In Vlaanderen feest men graag en veel. Nagenoeg iedere dag is er wel een aanleiding of reden om ergens samen te komen en te feesten of te vieren. Het feestpatrimonium dat daaruit voortvloeit, is dan ook zeer uitgebreid. Die veelheid maakt het niet altijd gemakkelijk om de vinger te leggen op wat deze feestelijkheden bindt.

In het algemeen kan een feest beschouwd worden als een moment waarop een belangrijke gebeurtenis of een heuglijk feit - al dan niet officieel - wordt herdacht en gevierd. Een feest is dus niet noodzakelijk een vrolijke aangelegenheid. Begrafenisplechtigheden of herdenkingen maken bijvoorbeeld eveneens deel uit van de feestcultuur. Daarom wordt ook vaak de iets neutralere term 'viering' gebruikt.

In de praktijk staat een feest of viering nooit helemaal op zichzelf. Elk feestelijk gebeuren wordt letterlijk en figuurlijk gemaakt door de mensen die erbij betrokken zijn. Feesten en vieringen zijn op die manier breed gedragen cultuurverschijnselen die deel uitmaken van de 'cultuur van alledag'. Zo vormen ze ook een onderdeel van ons erfgoed.

Tal van feesten en vieringen kunnen intussen terugblikken op een geschiedenis die meerdere edities omspant. Bij een aantal ervan voert die zelfs al meerdere eeuwen terug. Automatisch houdt dat in dat er in de loop van die tijd altijd mensen geweest zijn die het feest of de viering in kwestie belangrijk genoeg vonden om voort te zetten en door te geven. Via deze overdracht is er dus ook sprake van een zekere continuïteit.

Tegelijk staan feesten die nu pas voor de eerste maal plaatshebben niet haaks op die gang van zaken. Nieuwe elementen kunnen eveneens op het feestelijk erfgoed betrokken worden. In veel gevallen gaan organisatoren op zoek naar inspiratie en ideeën en vinden ze die bij gelijkaardige feesten.

Dat veel feesten en vieringen vorm krijgen aan de hand van rituelen en gebruiken, werkt die wisselwerking tussen oude(re) en nieuwe feesten in de hand. Via het inpassen van gekende elementen plaatsen nieuwe feestelijkheden zich dus evengoed in de bestaande feesttradities.

Een deel van een groter geheel

Feestelijk erfgoed is voor een groot deel niet tastbaar. Het gaat in de eerste plaats om handelingen en praktijken die telkens opnieuw ingevuld worden door de betrokken feestvierders. De *Unesco Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* uit 2003 noemt feestelijke gebeurtenissen en sociale praktijken dan ook expliciet een van de terreinen waarop immaterieel erfgoed zich onder andere manifesteert.

Met dit internationale verdrag als motor is de aandacht voor immaterieel erfgoed, en bijgevolg ook voor feestcultuur, vandaag de dag groot. Het centrale aandachtspunt daarbij is hoe tradities via de overdracht van generatie op generatie een duurzame toekomst kunnen krijgen. Op internationaal niveau worden daarvoor 2 lijsten en een register ingezet als instrument: de *Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*, de *List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding* en de *Programmes, projects and activities for the safeguarding of the intangible cultural heritage*.

Ook Vlaanderen denkt actief na over hoe bewust met immateriële erfgoedelementen omgegaan kan worden. België maakt immers deel uit van de groep landen die de Conventie al snel na het opstellen ervan geratificeerd hebben. Als gevolg daarvan werkt de Vlaamse overheid sinds 2008 een beleid uit om het immaterieel erfgoed alle kansen te geven. Een belangrijke pijler in dat beleid is de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed. Via deze lijst zet Vlaanderen in op het zichtbaarder maken

van het immaterieel erfgoed op haar grondgebied. Op die manier voldoet het, net als de andere naties die de Conventietekst aangenomen hebben, aan de verplichting om het immaterieel erfgoed in kaart te brengen. Wie gebruiken en gewoonten uit de feestcultuur wil doorgeven, hoeft niet noodzakelijk naar opname op deze lijst toe te werken.

Ook los daarvan wordt op tal van manieren werk gemaakt van de overdracht van feesten en vieringen. Beleidsmatig worden daar een aantal hulpmiddelen voor voorzien. Het platform immaterieelerfgoed.be is bijvoorbeeld een belangrijke schakel in het optekenen en delen van informatie over hoe met succes aan een toekomst voor tradities gewerkt kan worden. Daarnaast werd ook een netwerk van professionele erfgoedorganisaties geactiveerd, waar iedereen terecht kan voor informatie en ondersteuning om tradities in stand te houden.¹ Voor alles wat het erfgoed van feesten en vieringen aangaat, is het Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag (LECA) het erkende aanspreekpunt.

Het doorgeven waard

Dat de feestcultuur zich vandaag als erg levendig manifesteert, betekent niet dat ook de toekomst ervan automatisch verzekerd is. Dit hangt grotendeels af van hoe de huidige betrokkenen ermee omgaan. De traditiedragers zelf staan immers in voor de overdracht.

Door bijvoorbeeld kennis over de feestelijke gebeurtenis door te geven, ervoor te zorgen dat er steeds voldoende mensen op de hoogte zijn van de manier waarop het feest of de viering georganiseerd wordt of anderen gewoon warm te maken voor hun bezigheden, geven zij hun feesterfgoed alle kansen. Doen ze dat niet, dan kan het draagvlak voor een feest of viering afnemen en eventueel zelfs wegvallen.

Een standaardaanpak om tradities door te geven bestaat niet, want dat werkt niet in de praktijk. Een generaliserende aanpak zou immers voorbijgaan aan de eigenheid die een traditie typeert. Voor feestelijkheden geldt dat eens te meer. Elk feest of

*Het publiek bij de worp der apostelbrokken in Rupelmonde, 1936 © LECA
Of een traditie gevrijwaard wordt voor de toekomst, hangt af van hoe er vandaag mee omgegaan wordt. De traditiedragers zelf staan immers in voor de overdracht.*

Sint-Antoniusviering in Ingoogem, 2010 © LECA, foto Nick Hannes

In Vlaanderen wordt in verschillende gemeenten een Sint-Antoniusviering georganiseerd. Tussen de vieringen bestaan zowel verschillen als gelijkenissen.

In Herdersem wordt Sint-Antonius nog uitgebreid gevierd met een stoet, een pensenworp, een misviering (de zogenaamde Moorselse mis) en een verkoop van de offergaven in natura nadien. De heemkundige kring werkt hiervoor nauw samen met de plaatselijke dorpsraad en de Gilde van Sint-Antonius. (Foto Dirk Plas 2014)

viering kent immers eigen accenten die het onderscheidt van andere feestelijke gebeurtenissen.

Onder meer in Herdersem, Zoersel, Edegem, Rollegem, Herent, Hoksent, Belsele, Huldenberg, Merchtem, Oostmalle en Lier wordt bijvoorbeeld een Sint-Antoniusviering georganiseerd. Uiteraard zijn tussen die verschillende vieringen tal van parallellen te trekken, maar evengoed vallen op het vlak van voorbereiding, uitwerking en beleving ook de nodige verschillen te traceren. In elk van de genoemde gemeenten vullen de mensen die belang hechten aan de viering en ze in stand houden (de erfgoedgemeenschap) de traditie immers op hun eigen manier in.

Bij het ontwikkelen van een aanpak om een feest of viering door te geven aan toekomstige generaties is die lokale eigenheid zeker iets om rekening mee te houden. De mate waarin dat gebeurt, zal zelfs mee bepalend zijn voor het welslagen van de overdracht. Naast lokale kenmerken zijn er natuurlijk nog een heleboel andere aspecten waar aandacht aan besteed moet worden om de toekomst van een feest of viering te verzekeren. De oplossingen die bedacht worden om daar op een goede manier mee om te gaan, worden borgingsmaatregelen genoemd. In een erfgoedzorgplan worden deze toekomstgerichte acties in een algemenere aanpak gecombineerd.

Feestelijk en divers

Net zoals ander immaterieel erfgoed wordt de feestcultuur gekenmerkt door twee intrinsieke eigenschappen. Bij het uitdenken van efficiënte borgingsacties of het opstellen van een gedegen erfgoedzorgplan komt het er op aan om manieren te vinden die geen afbreuk doen aan deze kenmerken. In de eerste plaats wordt de feestcultuur gekarakteriseerd door een enorme diversiteit. Het gaat om een zeer breed en gevarieerd terrein, waar op tal van manieren subcategorieën in aangebracht kunnen worden. De criteria die daarbij als uitgangspunt dienen, kunnen sterk uiteenlopen. Binnen de cultuur van alledag wordt gewoonlijk uitgegaan van een indeling die gebaseerd is op het moment waarop een feest plaatsheeft.

Een eerste subgroep die dan onderscheiden wordt, is die van kalenderfeesten en vieringen van gedenkdagen. Deze groep omvat alle feesten die telkens

op een bepaalde datum vallen, zoals Werelddierendag, Maria Lichtmis, Offerfeest of een verjaardag.

Verjaardagsfeestje © LECA

Feestelijke gebeurtenissen kunnen op tal van manieren in categorieën ingedeeld worden. Vieringen die ieder jaar op een bepaalde datum gevierd worden, zoals verjaardagen, worden kalenderfeesten genoemd.

Een tweede verzameling feesten is gelinkt aan de zogenaamde 'rites de passage'. Geboorte, initiatie, huwelijk en dood worden binnen alle levensbeschouwingen gezien als grote overgangsmomenten in iemands leven. Overal ter wereld hebben mensen dan ook gewoonten en gebruiken ontwikkeld om deze mijlpalen te vieren.

Een derde categorie is opmerkelijk kleiner en wordt gevormd door feestelijkheden die maar één keer plaatsvinden, zoals een inauguratie of blijde intrede.

Ook een indeling volgens thema kan handig zijn om feesten en vieringen op te delen. Voorbeelden van mogelijke categorieën zijn dan carnavalsoptochten, kermissen, heiligenvieringen, wijkfeesten, processies, oogstfeesten, jaarmarkten enzovoort. In de praktijk zal zich vaak wat overlap tussen de verschillende types voordoen. Zo kan een patroonsprocessie net zo goed bij de processies als bij de heiligenvieringen ingedeeld worden. Tijdens een dorpsfeest kan zowel een kermis als een reuzenstoet georganiseerd worden.

Dat dergelijke categorieën niet helemaal strikt van elkaar te scheiden zijn, hoeft op zich geen probleem te zijn. Het komt er vooral op aan een opdeling te vinden die voor een organisatie of project werkbaar blijkt.

Op gelijkaardige wijze kunnen ook indelingen uitgewerkt worden aan de hand van de ruimtelijke verspreiding, de ideologie, de toegankelijkheid en tal van andere criteria. Natuurlijk gaat het bij een feest of viering nooit om één kenmerk. Elke feestelijke gebeurtenis krijgt juist haar eigenheid door de manier waarop ze verschillende aspecten met elkaar combineert. In de praktijk doen zich dan ook niet alleen overlappingen tussen verschillende categorieën binnen een bepaalde opdeling voor, maar ook tussen de mogelijke classificaties zelf.

Tegenover de vele verschillen die tot uiting komen, tekenen zich ook een aantal voor de hand liggende gezamenlijke basiskennmerken af. Hoewel vieringen volop ingebed zijn in de cultuur van alledag, vormen ze toch een onderbreking in de gewone gang van zaken. Op die manier vormen ze een welkome afwisseling en worden ze gebeurtenissen waar van tevoren al naar uitgekeken wordt.

Daarnaast heeft een feest in de regel ook een redelijk vast verloop, met een duidelijk begin en einde. Dat aan veel feesten en vieringen specifieke rituelen en gebruiken verbonden zijn, werkt dat verder in de hand. Nog zo'n eigenschap die veel feesten en vieringen delen, is dat ze een zekere regelmaat kennen. Bij kalenderfeesten spreekt het voor zich dat ze jaarlijks terugkeren. Levenslooprituelen maakt iemand zelf maar één keer mee. Binnen deze categorie zit de herhaling in het feit dat tal van andere mensen op een bepaald tijdstip in hun leven ook diezelfde gebeurtenis vieren.

Tot slot is het ook zo dat feesten en vieringen gewoonlijk in gezelschap gevierd worden. De betekenis die een feest of viering heeft, wordt volledig ontleend aan de groep die erbij betrokken is.

Feestelijk en dynamisch

Behalve divers is de feestcultuur ook dynamisch. Voor alle feesten en vieringen geldt immers dat ze in de loop van hun bestaan geëvolueerd zijn en tegenwoordig niet meer op dezelfde wijze gevierd worden als in het verleden. Op dezelfde manier is het ook

heel goed mogelijk dat een feest in de toekomst helemaal anders ervaren zal worden dan nu het geval is. Op zich is deze dynamiek heel logisch. Tradities zoals feesten en vieringen worden immers in stand gehouden door de dragende erfgoedgemeenschap. De waarde die mensen aan een specifiek element uit de feestcultuur hechten is direct gelinkt aan de betekenis die het voor hen heeft.

Feesttradities zijn levensvatbaar zolang zij aansluiten bij de leefwereld van degenen die erbij betrokken zijn. Naarmate de tijdsgeest en de opvattingen veranderen, verandert ook de manier waarop over een traditie gedacht wordt. Via de overdracht van generatie op generatie heeft dit proces keer op keer opnieuw plaats, waarbij een erfgoedgemeenschap telkens een eigen invulling geeft aan een feest of viering.

De veranderingen in kwestie kunnen op de inhoud of betekenis van een feestelijke gebeurtenis betrekking hebben. Het Sinterklaasfeest is bijvoorbeeld duidelijk van onderuit geëvolueerd. Op tal van plaatsen is het kruis op de mijter van de Sint intussen vervangen door een hoofdletter S. Ook de rol van Zwarte Piet is vandaag anders dan pakweg veertig jaar geleden. Zo evolueerde Zwarte Piet in de ogen van de kinderen van een boeman naar een goedlachse, speelse figuur.

*Sinterklaasviering in Neerpelt, 1987 © LECA
Feestelijk erfgoed is dynamisch. Het Sinterklaasfeest is de voorbije decennia van onderuit geëvolueerd.*

Praktische of vormelijke aspecten kunnen er eveneens voor zorgen dat tradities verandering kennen. Een voorbeeld op dat vlak vinden we in de reuzencultuur, die intussen een geschiedenis van meer dan 6 eeuwen kent. Ten onrechte wordt soms gedacht dat het dragen van gerolde reuzen van zeer recente

datum is. Door de grote toename van gerolde reuzen in de jaren 1980, wordt de oorsprong van deze manier van reuzen verplaatsen aan die periode verbonden. In werkelijkheid kwamen gerolde reuzen al veel vroeger voor en waren daarnaast ook nog andere draagwijzen gangbaar. Evengoed werden er bijvoorbeeld ook reuzen voortgereden op karren of gedragen door steltenlopers.

Feesten met een reden

Dat feesten en vieringen zozeer gekoesterd worden door de betrokken erfgoedgemeenschappen, is niet zonder reden. Als onderdeel van het immaterieel erfgoed vervullen tradities zoals feesten en vieringen een aantal belangrijke functies. Door de regelmaat die hen kenmerkt, brengen feestelijke gebeurtenissen bijvoorbeeld structuur aan in het leven. Hun ritme zorgt voor herkenbaarheid en vertrouwdheid. Op die manier bieden ze ook houvast en steun als er zich grote veranderingen voordoen.

Het sociale element draagt eveneens enorm bij aan het belang van tradities voor een samenleving. Gebruiken en gewoonten, en feesten en vieringen bij uitstek, hebben de grote kracht om mensen bij elkaar te brengen. Op die manier symboliseren ze het groepsgevoel en creëren ze banden tussen de betrokkenen. Dat is bovendien perfect verenigbaar met hun identiteitsvormende functie. Via de tradities waar ze belang aan hechten, geven mensen uiting aan de normen en waarden die zij belangrijk vinden. Dat proces van betekenisgeving is erg persoonsgebonden. Iedereen kijkt immers op zijn of haar eigen manier tegen tradities aan. In de praktijk is het dus mogelijk dat wat door een bepaalde groep net heel erg gekoesterd wordt, voor andere mensen geen enkele waarde of betekenis heeft. Iedereen heeft op die manier een eigen set tradities, die mee uitdrukking geven aan waar iemand als persoon voor staat.

Borgen met een heemkundig duwtje in de rug

Op dit moment wordt in Vlaanderen al op uiteenlopende manieren werk gemaakt van het ontwikkelen van borgingsmaatregelen op maat van het feestelijk erfgoed. Op de Inventaris Vlaanderen voor immaterieel cultureel erfgoed zijn intussen 40 elementen ingeschreven, waaronder een groot aantal feesten en vieringen. Zoals de richtlijnen voor opname op deze lijst het voorschrijven, hebben de

verschillende erfgoedgemeenschappen die bij elk van deze elementen betrokken zijn, een geïnspireerd en onderbouwd erfgoedzorgplan uitgewerkt. In een aantal gevallen hebben ook heemkundigen hun schouders gezet onder het voorbereiden, opstellen en uitwerken daarvan. Zo speelden de vrijwilligers van het Stedelijk Heemkundig Centrum De Benne in Blankenberge een belangrijke rol in het dossier van de gemeentelijke carnavalsviering. Zij verzamelden archiefstukken over het carnaval, zoals foto's, persartikels, medailles, carnavalsafiches, enzovoort, en inventariseerden die. Aan de hand daarvan werden vervolgens enkele thematische tentoonstellingen opgezet en diverse online columns gepubliceerd.

Carnaval in Blankenberge, 1953 © LECA

Het Carnaval van Blankenberge is opgenomen in de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed. Stedelijk Heemkundig Centrum De Benne hielp bij het documenteren van het feest.

Ook het comité dat de 25-jaarlijkse Ommegang van de Hegge in Poederlee organiseert, deed bij het opstellen van haar erfgoedzorgplan een beroep op lokale heemkundigen: Heemkundige Kring Norbert de Vrijter deed onderzoek naar de geschiedenis van de Ommegang en stelde daar een publicatie over op.

De wisselwerking tussen de heemkundige praktijk en het borgen van feestelijk erfgoed strekt echter veel verder dan de Inventaris Vlaanderen. Ook los daarvan zetten tal van heemkundige kringen sterk in op identificatie en documentatie, onderzoek, communicatie en sensibilisatie en het overdragen van het erfgoed van feestelijkheden.

Dat wie de feestcultuur vanuit het borgingsperspectief bekijkt, sowieso niet om heemkunde heen

Memorial Day op het Flanders Field American Cemetery in Waregem © Stad Waregem

De Memorial Day-viering in Waregem is rechtstreeks gelinkt aan Flanders Field, de Amerikaanse begraafplaats in de gemeente.

kan, is eigenlijk niet meer dan logisch. De band tussen een viering en de locatie waar ze plaatsheeft, is vaak erg nauw. Niet toevallig hebben veel steden en gemeenten die op 11 november Sint-Maarten als schenkheilige vieren, ook een Sint-Maartenskerk. De Memorial Day-viering in Waregem is dan weer rechtstreeks gelinkt aan de Amerikaanse begraafplaats in de gemeente. Ieder jaar worden de Amerikaanse soldaten die hier gesneuveld zijn, er met een bijzondere ceremonie herdacht. Het Dubbelfeest van Krakelingen en Tonnekensbrand in Geraardsbergen is natuurlijk niet los te koppelen van de Oudenberg en dat de kermissen in de centrumsteden al decennialang in dezelfde periode plaatshebben, gaat terug op de grote jaarmarkten die er ooit georganiseerd werden.

Die specifieke connectie tussen plaats en feest is zeker niet incidenteel, maar juist een prominent aandachtspunt. Vanuit dat opzicht is de expertise die heemkundigen over de eigen leefomgeving bezitten en opbouwen een katalysator om op een door-

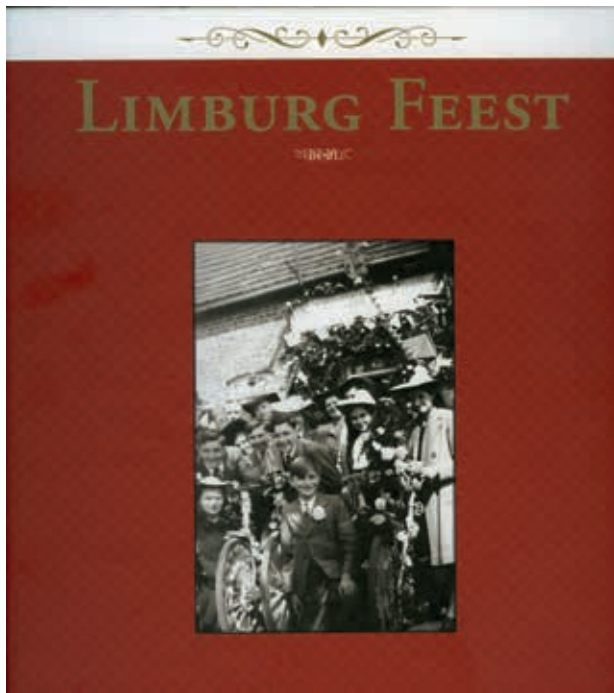
dachte manier met feestelijk erfgoed om te gaan. Om de betekenis van een feestelijke gebeurtenis ten volle te begrijpen blijkt kennis van de lokale geschiedenis telkens een grote sterkte.

De streekgebonden informatie helpt een element in zijn context te plaatsen en de evolutie te begrijpen. De hechte band tussen een heemkring en de gemeente waar zij actief is, maakt dan ook dat heemkundigen uitstekend geplaatst zijn om erfgoedgemeenschappen te helpen bij het borgen van feestelijk erfgoed, met de heemkundigen zelf in uiteenlopende sleutelrollen.

Een bloeiende praktijk

In de praktijk vertaalt die complementariteit tussen heemkunde en feestelijk erfgoed zich in uiteenlopende initiatieven. Op tal van plekken worden feestelijke gewoonten en gebruiken bijvoorbeeld door heemkundigen zelf in stand gehouden. Zo beheert Heemkring Moortsele de gemeentelijke reuzen

Lange Jan en Aldegonde en hun kinderen Teun en Tine en is zij eveneens betrokken bij de organisatie van de jaarlijkse kermis. In Noorderwijk, een deelgemeente van Herentals, deelt Heemkring Nortre- vic sinds 2011 gratis pannenkoeken uit op Maria Lichtmis. Iedereen die die dag voorbij hun tentje voor het gemeentehuis wandelt, wordt niet alleen op een smakelijke hap getrakteerd, maar ook op de nodige tekst en uitleg bij het gebruik.

Cover van het boek 'Limburg feest' © Heemkunde Limburg. In 2009 werkte Heemkunde Limburg samen met 40 geschied- en heemkundige kringen, de 4 Limburgse erfgoedcellen en de provincie om de Limburgse feestcultuur in kaart te brengen. Alle info werd samengebracht in de publicatie.

Een aantal reeds gerealiseerde en lopende initiatieven tonen onweerlegbaar aan dat heemkundigen ook uitstekend geplaatst zijn om in samenwerking met de traditiedragers feesten en vieringen te identificeren en documenteren. De sterke link met de gemeente laat heemkundigen toe verschillende elementen gericht op te sporen en in beeld te brengen. Onder de noemer 'Limburg feest' werd in 2009 bijvoorbeeld een samenwerking opgezet rond lokaal gevierde feesten tussen veertig geschied- en heemkundige kringen, hun provinciale koepel, de vier Limburgse erfgoedcellen en de provincie Limburg die de handen in elkaar sloegen voor een initiatief rond feestcultuur. Daarbij werd aan elke heemkring gevraagd een feest uit hun wijk, gemeente

of omgeving te documenteren en te beschrijven. Op vergelijkbare wijze loopt bij Heemkunde West-Vlaanderen sinds 2011 een driejarig project rond processies. Het beoogde doel is de processies in de provincie op te lijsten. In het kader daarvan wordt met de hulp van de aangesloten kringen informatie gezocht en verzameld.

De meest voor de hand liggende wisselwerking tussen heemkunde en feestelijk erfgoed situeert zich wellicht op het vlak van onderzoek. Ook hier kunnen heemkundigen vanzelfsprekend nauw samenwerken met de betrokken erfgoedgemeenschappen. Binnen het studiewerk dat heemkundigen verrichten, is geregeld al aandacht besteed aan de geschiedenis van elementen uit de lokale feestcultuur. De manier waarop dat gebeurde is in de loop der tijd sterk geëvolueerd.

Binnen de studie van de cultuur van alledag werden feesten aanvankelijk onder volksgebruiken gecatalogiseerd, een verzamelnaam die een breed scala aan zeden en gebruiken groepeerde. Er werd toen vooral onderzoek gedaan naar de wortels van een feest. Vieringen werden daarbij gezien als stukjes levend archief en er werd stevig vastgehouden aan de gedachte dat door de juiste verbanden te leggen de 'oervorm' van een feest blootgelegd kon worden. Die zienswijze hield ook in dat erg afwijzend gereageerd werd ten opzichte van veranderingen in de manier waarop een feest gevierd werd, zodat de continuïteit en traditie gewaarborgd bleven.

In een latere periode werd vooral een archivalische aanpak gehanteerd. Onderzoekers gingen toen in archieven op zoek naar historische bronnen om alle informatie over een feest samen te brengen. Speciale aandacht ging toen uit naar hoe in feesten met het verleden werd omgegaan. Tegenwoordig wordt uitgegaan van het veel breder perspectief, met de hierboven geschetste dynamiek als leidraad en continuïteit die voortvloeit uit de overdracht van de ene generatie op de andere.

Het onderzoek dat heemkundigen naar feestelijke gebeurtenissen en de bijhorende gebruiken en gewoonten voeren, vindt vaak een neerslag in artikels en publicaties. Tal van heemkringen geven bijvoorbeeld jaarboeken uit waarin ook bericht wordt over onderzoek naar lokale feesttradities. Daarnaast vormen heemkundige kringen ook geregeld het aanspreekpunt voor lokale traditiedragers. Zo benaderde het comité dat de Sint-Machariuspro-

cessie in Laarne organiseert, heemkring Castellum met de vraag wat de processie sinds haar ontstaan voor de gemeente betekend heeft. Toen werkgroep REUZEN-plan in Kontich het plan vormde om een reus te bouwen, werd ook eerst de heemkring geconsulteerd over de geschiedenis van de gemeente. De beherende vereniging wilde op die manier een bewuste verwijzing naar het verleden van de stad inbouwen. Op basis van de aangebrachte informatie werd besloten een skeletreus te bouwen die de naam Contios kreeg. Contios stelt een honderdman voor.

*Reus Contios uit Kontich © Werkgroep REUZEN-plan
Om haar reuzenplannen vorm te geven zocht Werkgroep REUZEN-plan inspiratie in de geschiedenis van Kontich. De vereniging raadpleegde de heemkundige kring voor meer informatie.*

Informatie die uit onderzoeksactiviteiten voortkomt, vindt bovendien vaak een toepassing in borgingsmaatregelen die op sensibilisering gericht zijn. Vanuit haar inhoudelijke expertise werkte heemkring Hoembeka bijvoorbeeld mee aan het educatief pakket dat de Erfgoedcel Mechelen over de Sint-Metteviering in de stad opstelde. Ook eigen initiatieven op dit vlak zijn natuurlijk perfect mogelijk. In Wetteren greep Heem- en Geschiedkundige Kring Jan Broeckaert Erfgoeddag 2014 aan om de aandacht te vestigen op het reuzenerfgoed in de gemeente. De heemkring bracht daartoe zo veel mogelijk materiaal dat aan de reuzen refereert samen. Op basis daarvan werd een tentoonstelling samengesteld die liet zien waar de Wetterse reuzen al te gast geweest zijn en wat er met zo'n bezoek gepaard gaat. Op de tentoonstelling konden bezoekers zich bovendien laten fotograferen bij de reuzen zelf en hun eigen beeldmateriaal over de reuzen van Wetteren laten digitaliseren.

Laatstgenoemde activiteit maakt meteen ook duidelijk dat aan de hand van één actie vaak meerdere borgingsobjectieven gerealiseerd kunnen worden. In Wetteren was de oproep aan inwoners van de gemeente om eigen beeldmateriaal aan te dragen niet alleen een nuttige tactiek om te sensibiliseren, maar er kon tegelijk werk gemaakt worden van het verder documenteren van de gemeentelijke reuzencultuur. Ook elders kan met één actie op meerdere terreinen tegelijk vooruitgang geboekt worden. Aan de twee initiatieven die op het vlak van identificeren en documenteren als voorbeeld aangehaald werden, is bijvoorbeeld ook een publicatie verbonden, die enerzijds een bron kan vormen voor onderzoek en anderzijds ingezet kan worden om mensen bewuster te maken van het feesterfgoed in kwestie. Door die meerlagigheid in te bouwen verhoogt de efficiëntie van borgingsmaatregelen.

Werk voor de boeg

Het staat buiten kijf dat specifieke heemkundige initiatieven zoals de hierboven genoemde voorbeelden binnen het borgingsproces van feesten en vieringen erg nuttig en waardevol zijn. Toch moet in de toekomst nog heel wat werk verricht worden vooraleer de dynamische overdracht van feestelijk erfgoed een vanzelfsprekend aandachtspunt zal vormen. Hoewel feestelijke gebeurtenissen erg prominent aanwezig zijn in de maatschappij en er lokaal onmiskenbaar veel rond beweegt, blijft de feestcultuur tot op heden een terrein dat generiek nog niet volledig gekend is.

Dat hiaat maakt feestelijk erfgoed meteen ook kwetsbaar. Wat niet goed gekend is, is immers veel moeilijker door te geven. Tegelijk zijn er andere subterreinen binnen het immaterieel erfgoed die wel al systematisch verkend en bestudeerd werden. De kennis en informatie die op die manier verzameld werd, kan dus nu al ingezet worden om de overdracht van het erfgoed in kwestie te bevorderen.

Een inhaalbeweging op het vlak van feestelijk erfgoed dringt zich dan ook op. Als aanspreekpunt voor alles wat feesten en sociale praktijken aangaat, houdt dit proces LECA sterk bezig. De organisatie ziet samenwerking daarbij als de onmiskenbare sleutel tot succes en is er daarom van overtuigd dat de wisselwerking tussen heemkunde en feestelijk erfgoed ook op dit vlak voor sterke impulsen kan zorgen.

Wil men in het kader van een duurzame overdracht een beter zicht krijgen op en inzicht krijgen in het feestelijk erfgoed in Vlaanderen, dan moet in eerste instantie tegemoet gekomen worden aan de grote nood aan gekoppelde informatie. Op dit moment is geen duidelijkheid omtrent hoe breed vertakt en omvangrijk de feestcultuur is. Een volledig overzicht van de feesten en vieringen die ons land telt, is zelfs nog nooit voorhanden geweest.

Het online feestregister op www.lecavzw.be © LECA
Sinds 2008 brengt LECA met de hulp van traditiedragers feestelijk erfgoed in kaart.

In 2008 is LECA daarom gestart met het in kaart brengen van de feestcultuur via een feestregister op www.lecavzw.be. Om dit met behulp van de betrokken erfgoedgemeenschappen te kunnen doen werd een eenvoudige online tool gecreëerd die toelaat een feest van onderuit toe te voegen. De organiserende verenigingen worden daarmee rechtstreeks betrokken bij het identificeren en documenteren van hun feestelijke gebeurtenis. Naast basisgegevens zoals de locatie en de datum kunnen ook gegevens over de geschiedenis en het verloop van het feest toegevoegd worden én over de organiserende vereniging.

Tegelijk is het register een instrument om te sensibiliseren: niet alleen de feesten, maar ook de betrokken verenigingen worden via de website zichtbaarder gemaakt voor geïnteresseerden. Dat het register online bijgehouden wordt, laat bovendien toe om de dynamiek en diversiteit van tradities zoals feesten en vieringen ten volle te respecteren. Er kan ten allen tijde informatie toegevoegd, aangepast of ge-

schraapt worden, zodat de gegevens aansluiten bij de realiteit. LECA beschouwt het feestregister als een *work in progress*, dat permanent veranderingen kan opvolgen. Vanuit dat oogpunt is de input van traditiedragers dan ook des te cruciaal.

Dat maakt dan ook dat heemkundigen een strategische plek kunnen innemen bij het in kaart brengen en documenteren van de feestcultuur via het feestregister. In de eerste plaats kunnen zij hierrond sterk sensibiliseren. Hun stevige verankering in een gemeente laat toe dat heemkundigen de erfgoedreflex bij andere lokale organisaties aanscherpen. Vanuit hun eigen werking kunnen heemkundige kringen makkelijk de brug slaan naar die van andere verenigingen en hen overtuigen van het belang en het nut van borgingsmaatregelen. Daarnaast kunnen heemkundigen die zelf bij een feest of viering betrokken zijn uiteraard ook zelf informatie in het register invoeren.

Een tweede vlak waarop de nood aan het samenbrengen van informatie zich overduidelijk manifesteert, is dat van het materieel erfgoed dat aan feesten en vieringen verbonden is. Dat feestcultuur een belangrijke plek inneemt binnen ons immaterieel erfgoed, neemt niet weg dat aan feesten en vieringen ook essentiële roerende en documentaire elementen verbonden zijn. Een carnavalstoet zou bijvoorbeeld helemaal anders verlopen zonder dat maanden van tevoren al aan carnavalswagens wordt gebouwd en het is niet meer dan logisch dat in een patroonprocessie het beeld van de patroonheilige in kwestie megedragen wordt.

Borgingsmaatregelen zullen dus pas een groots effect hebben als ze ook deze elementen integreren. Vanuit dat opzicht is het erg relevant om de documentatie en voorwerpen in kwestie te lokaliseren. Op dit moment is alle informatie over deze materiële elementen namelijk volkomen versnipperd. Bijgevolg is ook totaal onbekend op welke manier materieel feesterfgoed deel uitmaakt van bestaande collecties. Bronnengidsen over of inventarissen van de objecten en documenten die tot de feestcultuur behoren, zijn immers onbestaand. Een onderbouwde kijk op de huidige stand van zaken kan nochtans veel teweegbrengen. Gedegen kennis hierover zou immers leiden tot meer duidelijkheid over de manier waarop feesten en vieringen in onze maatschappij geworteld zijn en hoe ver hun belang en betekenis strekken.

Heilig Bloedprocessie in Brugge, 2010 © LECA, foto Nick Hannes

Aan feesten en vieringen zijn tal van voorwerpen en documenten verbonden. Met het oog op een duurzame toekomst moet ook hier doordacht mee omgegaan worden.

Ook hier weer kunnen heemkundigen er via hun dagelijkse werking voor zorgen dat op korte termijn een grote stap voorwaarts gezet wordt. Door in hun eigen archieven, bibliotheken en museale collecties op zoek te gaan naar feestgerelateerde elementen kunnen heemkundige kringen en musea hun eigen informatie hierover snel doorsluizen en overkoepelend samenbrengen. Op die manier vervullen ze een trekkersrol in het borgen van feestelijk erfgoed en nemen ze een voorbeeldfunctie op voor andere verenigingen die met dit erfgoed aan de slag gaan. Als aanspreekpunt voor het erfgoed van feestelijkheden kan LECA dit proces coördineren. LECA kan tegelijk ook monitoren hoe de gegevensverzameling zelf verloopt, zodat uit het hele proces ook nuttige tips en aanwijzingen gedistilleerd kunnen worden voor personen en verenigingen die op een gelijkaardige wijze hun werkingsgebied willen doorgronden.

Net zoals feesten en vieringen zelf erg divers zijn, zijn ook de materiële elementen die erbij horen, heel verscheiden. (Deel)collecties rond feesten en vieringen kunnen onder meer boeken, archiefstukken, foto's, films, geluidsopnames, papieren documentatiemateriaal, digitale documenten, promomateriaal, kledij, vlaggen, attributen enz. bevatten. Om gericht na te gaan wat zich waar bevindt, heeft LECA een invulformulier opgesteld. Het expertisecentrum roept alle heemkundigen op om dit formulier in te vullen en terug te bezorgen. De aangeleverde gegevens zullen daarna op een consequente manier verwerkt worden.

Na afloop worden de resultaten via Heemkunde Vlaanderen ook teruggekoppeld naar de heemkundige kringen en musea. Ook voor heemkundigen zelf is het altijd interessant om te weten wat zich bij collega-verenigingen bevindt. De gelokaliseerde

objecten en archiefstukken laten immers toe bestaande lokale kennis verder aan te vullen en uit te diepen. Met het oog op bruiklenen in het kader van tijdelijke tentoonstellingen en thematische activiteiten kunnen ook relevante uitwisselingen tussen kringen en musea onderling opgezet worden. Via vervolgonderzoek kan er in een latere fase ook ingezet worden op het in kaart brengen van de noden en behoeften die heemkundigen kennen bij het in stand houden en onderbouwen van hun feestgerelateerde collectie, om daarna samen met andere erfgoedspelers zoals Heemkunde Vlaanderen toe te werken naar manieren die daar op inspelen.

Emmie Segers, stafmedewerker LECA
Liesbet Depauw, stafmedewerker LECA
Laure Messiaen, coördinator LECA

Als Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag werkt LECA rond breed gedragen cultuurverschijnselen met wortels in het verleden. Door hun dynamiek en diversiteit onder de aandacht te brengen faciliteert LECA de overdracht ervan. In de dagelijkse werking van het centrum staan feesten en rituelen centraal, met oog voor de mensen achter de tradities.

MEER WETEN

www.lecavzw.be

www.immaterieelerfgoed.be

¹ Zie voor meer informatie over ICE en het ICE-netwerk:

E. Janssens, 'Van ambachten tot Sinterklaas en Zwarte Piet. Immaterieel cultureel erfgoed in de lokale erfgoedpraktijk', *Bladwijzer*, 9 (2013), nr. 3.

F. Vantomme, 'Hoe hedendaags en dynamisch erfgoed kan zijn. Transmissie van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)', *Tijd-Schrift*, 3 (2013) 31-45.

ERFGOED OM TE VIERN

IDENTICATIE	
Heemkring / heemkundig museum / lokale erfgoedorganisatie	
Gemeente	
Naam invuller	
Functie invuller	
Telefoonnummer invuller	
E-mailadres invuller	

IMMATERIEEL FEESTELIJK ERFGOED	
Welke feesten en vieringen worden er georganiseerd in de gemeente	
Naam	Datum

DOCUMENTAIR FEESTELIJK ERFGOED			
Houdt de heemkring / het heemkundig museum / de lokale erfgoedorganisatie een archief bij?			
☐	nee		
☐	ja		
Zijn er in het archief stukken over feestelijk erfgoed te vinden?			
☐	nee		
☐	ja		
Om welke archiefstukken gaat het? (U mag meerdere antwoorden aanduiden.)			
	Soort archiefstuk	Hoeveelheid	Bijhorend feest
☐	vergaderverslagen		
☐	kasboeken		
☐	affiches		
☐	boeken		
☐	briefwisseling		
☐	foto's		
☐	tijdschriften		
☐	digitale documenten		
☐	andere:		

Waar worden de archiefstukken over bewaard?			
☐	in het lokaal van de heemkring / het heemkundig museum / de lokale erfgoedorganisatie		
☐	bij een privépersoon		
☐	bij meerdere privépersonen		
☐	In het stadsarchief		
Uit welke periode dateren de archiefstukken over feesten en vieringen? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk)			
☐	heden-2000	1800-1700	1500-1400
☐	2000-1900	1700-1600	1400-1300
☐	1900-1800	1600-1500	1300-1200
Houdt de heemkring / het heemkundig museum / de lokale erfgoedorganisatie een bibliotheek bij?			
☐	nee		
☐	ja		
Bevat deze bibliotheek publicaties en uitgaven over feesten en vieringen?			
☐	nee		
☐	ja		
Om hoeveel publicaties gaat het?			
..... stuks (bij benadering)			

ROEREND FEESTELIJK ERFGOED

Bewaart uw heemkring / heemkundig museum / lokale erfgoedorganisatie voorwerpen die aan feesten en vieringen verbonden zijn?

☐	nee		
☐	ja		
Om welke voorwerpen gaat het?			
	Soort object	Hoeveelheid	Bijhorend feest
☐	beelden		
☐	affiches		
☐	zilver		
☐	wagens		
☐	kledij		
☐	vlaggen en vaandels		
☐	audiovisueel materiaal		
☐	foto's		
☐	programmabrochures		
☐	krantenknipsels		
☐	andere: ...		

Dit formulier kan opgestuurd worden naar LECA, Sint-Amandstraat 72, 9000 Gent of ingescand gemaïld worden naar info@lecavzw.be.